

Danıştay Kararları Işığında İptal Davalarında Bir Dava Şartı Olarak Sübjektif Ehliyet: Menfaat İhlalinde Kişisel Şartı *

Murat Buğra TAHTALI

Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku Ana Bilim Dalı, bugra.tahtali@inonu.edu.tr,
(Yazar / Corresponding Author)

Makale Bilgileri	ÖZ
<p>Makale Geçmişi Geliş: 17.05.2021 Kabul: 24.01.2022 Yayın: 02.02.2022</p> <p>Anahtar Kelimeler: İdari Yargıda Ehliyet, Sübjektif Ehliyet, Dava Şartı, İptal Davası, İdari Yargılama Hukuku.</p>	<p>Türk hukukunda dava açmak için genel ehliyet şartları Türk Medeni Kanunu'na göre taraf ve dava ehliyetine sahip olmaktır. Ancak idari yargıda görülen iptal davaları ile tam yargı davalarında taraf ehliyetine sahip olmak için bazı ek şartlara ihtiyaç duyulmaktadır. 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 2. maddesinde de açıkça belirtildiği üzere bu ek şartlar iptal davaları için "menfaat ihlali", tam yargı davalarında ise "kişisel hakların muhtel olması" olarak belirlenmiştir. Kanun'un 2. maddesinde idari yargıda görülen dava türlerini açıklamak için yapılan tanımların arasında yer verilen bu ek dava şartları doktrinde "sübjektif ehliyet" şartları olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, idari davalarda taraf ehliyetine ek şartlar getiren bu sübjektif ehliyet koşullarının ayrıntıları, öncelikle Fransız Danıştay'ın, sonrasında oradaki içtihatlardan etkilenerek yeni içtihatlar ortaya koyan Türk Danıştay'ın belirlediği kriterlerle şekillenmektedir. Dolayısıyla idarenin yaptığı eylem ve/veya işlem ne denli haksız -ya da taraflar arasında bir sözleşme olması durumunda sözleşmeye ne denli aykırı- olursa olsun, hukuka aykırılık veya kusur iddialarının idari yargı organlarınınca değerlendirilebilir bulunması, öncelikle bu sübjektif ehliyet şartının gerçekleşmesine bağlıdır. Bu çalışmada, yüksek yargı organlarının içtihatları göz önünde bulundurularak idari davalar için öngörülen söz konusu sübjektif ehliyet şartları incelenecektir.</p>

Subjective Capacity to Sue as Action of Nullity Case in The Light of The Decisions of The Council: Personality Condition in Violation of Interest

Article Info	ABSTRACT
<p>Article History Received: 17.05.2021 Accepted: 24.01.2022 Published: 02.02.2022</p> <p>Keywords: Administrative Jurisdiction, Subjective Capacity To Sue, Condition Of Case, Action Of Nullity Case, Administrative Procedure Law.</p>	<p>In Turkish Law, according to Turkish Civil Code, general conditions for capacity to sue are to have the capacity to be a party and litigation. However for action of nullity case and full remedy action, which are seems in administrative jurisdiction, some additional conditions are needed. As a clearly stated in article 2 of Administrative Trial Procedure Law No. 2577, these additional terms has been determined that "breach of interest" for action of nullity cases and "damage to perconel rights" for full remedy actions. These additional case conditions included in the definitions made in order to explain the types of cases seen in the administrative jurisdiction in article 2 of the Law is defined as "subjective competence" in the doctrine. However, the details of these subjective conditions of case, which bring additional conditions to the party license in administrative case are shaped by the criteria determined first by the French Council of State and then by the Turkish Council of State, which is influenced by the case law therein and introduces new case law. Therefore, regardless of how unjust the act and / or action taken by the administration, finding the allegations of illegality or defect to be evaluated by the administrative judicial bodies depends primarily on the fulfillment of this subjective capacity to sue requirement. In this study, these subjective capacity to sue requirements for administrative cases will be analyzed, taking into account the case law of higher judicial bodies.</p>

Atıf/Citation: TAHTALI, M. B. Danıştay Kararları Işığında İptal Davalarında Bir Dava Şartı Olarak Sübjektif Ehliyet: Menfaat İhlalinde Kişisel Şartı, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1), s.41-62.

Plagiarism: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. // This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/). (CC BY-NC 4.0)"

* Bu makale, 10-12.04.2021 tarihlerinde, Uluslararası Necmettin Erbakan Hukuk Kongresi'nde tebliğ olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

Anayasa'mızın 2. maddesinde, Cumhuriyetin temel nitelikleri arasında sayılan ve 4. maddeyle koruma altına alınan "hukuk devleti" ilkesinin en önemli gereklerinden biri, idarenin eylem ve işlemlerinin yargısal denetimidir. İdarenin eylem ve işlemlerinin yargısal denetimine açık olması, işlemle alakalı olan veya olmayan, bu işlemde bir şekilde etkilenen veya etkilenmeyen herhangi birinin idari yargıda dava açabilmesi anlamına gelmektedir.

Hukukumuzda yargılama usulü bakımından dört temel usul hukuku bulunmaktadır. Bunlar, ceza usul hukuku, medeni usul hukuku, idari yargılama hukuku ve Anayasa yargısıdır¹. Ceza usul hukukunda dava açmak gerçek kişiler için söz konusu olmayıp, bu kişilerin şikâyetleri veya suç duyuruları sonucunda veya re'sen savcılarının "kamu hukuku" adına davacı olmalarıyla ceza yargılaması başlar. Medeni usul hukukunda (özel hukuk davalarının yargılama hukuku) hak ve fiil ehliyetine sahip olan; bir başka ifadeyle ayırt etme gücüne sahip, reşit ve kısıtlı kişilerin davacı olabilecekleri kabul edilmiştir. Anayasa yargısında da somut norm denetimi (itiraz davası), soyut norm denetimi (iptal davası), bireysel başvuru, siyasi partilerin denetimi (parti kapatma davası) gibi farklı dava türleri mevcuttur. Bunlardan somut norm denetimi yoluna başvurabilmek için davanın görüldüğü mahkemenin, iptali istenen kanun hükmünün Anayasaya aykırı olduğunu re'sen gözetmesi veya tarafların bu yöndeki iddialarını gerçekçi bulması gerekmektedir². Başka bir deyişle taraf(lar)ın Anayasaya aykırılık iddiasında bulunması, davanın görüldüğü mahkeme üyelerinin bu dosyayı Anayasa Mahkemesi'ne götürmesi için tek başına yeterli değildir. Anayasa Mahkemesi'nin (AYM.) incelediği bir başka dava olan iptal davasının; sadece belli normların Anayasaya aykırı olduğu iddiasıyla ve belli kişiler/gruplar tarafından açılacakları Anayasanın 150. maddesi ile öngörülmüştür³. AYM.'nin görevi kapsamında bulunan siyasi parti kapatma davalarında ise bu davayı açabilme ehliyeti, sadece Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nda bulunmaktadır⁴. Nihayet AYM.'nin görevleri arasında sayılan ve gerçek kişilerin Anayasa Mahkemesi'ne doğrudan başvuru imkânı bulduğu "*bireysel başvuru*" yolunda dahi, belli şartları

¹ Sayılanlar dışında seçimlerin hukuka uygunluğunu denetleyen seçim yargısı ve adli yargı ile idari yargı organları arasındaki görev ve hüküm uyumsuzluklarında son sözü söyleme yetkisini haiz olan uyuşmazlık yargısı da mevcuttur.

² AY. m. 152:

"(1) Bir davaya bakmakta olan mahkeme, uygulanacak bir kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin hükümlerini Anayasaya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varırsa, Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara kadar davayı geri bırakır.

(2) Mahkeme, Anayasaya aykırılık iddiasını ciddi görmezse bu iddia, temyiz merciince esas hükümle birlikte karara bağlanır. Anayasa Mahkemesi, işin kendisine gelişinden başlamak üzere beş ay içinde kararını verir ve açıklar. Bu süre içinde karar verilmezse mahkeme davayı yürürlükteki kanun hükümlerine göre sonuçlandırır. Ancak, Anayasa Mahkemesinin kararı, esas hakkındaki karar kesinleşinceye kadar gelirse, mahkeme buna uymak zorundadır.

(3) Anayasa Mahkemesinin işin esasına girerek verdiği red kararının Resmî Gazetede yayımlanmasından sonra on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün Anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulamaz."

³ AY m. 150:

"Kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün veya bunların belirli madde ve hükümlerinin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası açabilme hakkı, Cumhurbaşkanına, Türkiye Büyük Millet Meclisinde en fazla üyeye sahip iki siyasi parti grubuna ve üye tamsayısının en az beşte biri tutarındaki üyelere aittir."

⁴ AY. m. 68/4:

"Siyasi partilerin kapatılması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının açacağı dava üzerine Anayasa Mahkemesince kesin olarak karara bağlanır."

taşıyan kişilerin bu başvuruları yapabilecekleri öngörülmüştür. Daha açık bir ifadeyle bu davalarda da başvurucunun ehliyetinin olup olmadığı, mahkemenin;

- Hem Anayasada hem de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokolleri'nde güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerden herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edilmiş olması,
- İç hukuk yollarının tüketilmiş olması ve
- 6216 Sayılı “Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun”⁵ gereğince bireysel başvuru kapsamı dışında tutulan konulardan olmaması

şartlarının hepsinin başvurucuda mevcut olup olmadığını tespit etmesi üzerine belirlenecektir⁶.

Görüldüğü gibi hukukun tüm alanlarında yargısal sürece dâhil olabilmek için belli şartları taşımak zorunluluğu bulunmaktadır.

Diğer yargılama usullerinde olduğu gibi idari yargılama usulünde de herkesin değil, sadece belirli şartları taşıyan kişilerin davacı olabilmesi öngörülmüştür. Buna göre idari yargılama usulünde var olan iki dava türünde (iptal davası ve tam yargı davası) medeni usul hukukundaki ehliyet şartlarına ek olarak her bir dava için ayrı ehliyet kuralları bulunmaktadır. Buna göre, İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun (İYUK) 2. maddesinde; idari yargı organları önünde dava açabilmek için; genel dava açma şartı olan hak ve fiil ehliyetine ek olarak iptal davalarında “işlem nedeniyle menfaati ihlal edilmiş olmak”, tam yargı davalarında ise “kişisel hakları doğrudan muhtel olmak” şartı öngörülmüştür. Öngörülen bu ehliyetin şartları, tam yargı davaları bakımından “kişisel hakları doğrudan muhtel olmak” şeklinde belirtildiğinden sadece idari faaliyetler neticesinde doğrudan zarara uğrayanların tam yargı davalarını açma ehliyeti bulunduğu hususu, kanun lafzından açıkça anlaşıldığından, bu davalar özelinde Danıştay'ın uygulamasında fazla bir karışıklık yaşanmamıştır. Ancak iptal davaları için getirilen menfaat ihlali şartı menfaatin ne şekilde etkileneceği ve hangi durumlarda kimin dava açabilme ehliyetine sahip olduğu konusunda Danıştay'ın farklı zamanlarda verdiği farklı yönde kararlar mevcut olup, iptal davalarında ehliyet şartının varlığı somut olaya göre değerlendirilmelidir. Yine de Danıştay'ın verdiği emsal kararlar üzerinden buradaki sınırların netleştirilmesi söz konusu olacaktır.

Bu çalışma, idari yargı organları önünde görülen iptal davalarının sübjektif ehliyet şartlarının açıklığa kavuşturulması amacıyla kaleme alınmıştır. Ancak İYUK kapsamında her iki dava türü için farklı ehliyet koşulları öngörüldüğünden, bu sübjektif ehliyet koşullarının ayrı ayrı

⁵ 03.04.2011 tarihli ve 27894 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Resmi Gazete'nin ilgili sayısı için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/04/20110403.htm>, ET. 03.09.2021.

⁶ 6216 Sayılı Kanun m. 45:

“(1) Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir.

(2) İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir.

(3) Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamaz.”

değerlendirilmesi halinde makalenin kapsamının bir hayli genişleyeceği düşünüldüğünden, bu makale kapsamında sadece iptal davaları bakımından ehliyet koşulları incelenecektir.

Bu çerçevede, iptal davaları için getirilen sübjektif dava ehliyetindeki “kişisel menfaat” teriminden anlaşılması gerekenin ne olduğu, hangi durularda kişisellik faktörünün dar yorumlanıp hangilerinde geniş yorumlandığı, Danıştay kararları ışığında ve doktrindeki yazarların görüşleri doğrultusunda ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Bu çerçevede çalışma iki ana bölümden oluşacaktır.

İlk bölümde öncelikli olarak ehliyet ve dava ehliyeti kavramlarının hukuki temelleri incelenecek, sonrasında İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun göndermede bulunduğu Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda ehliyet kavramının ne şekilde ele alındığı, şartlarının neler olduğu ve idari yargılama hukukunun bu hususta medeni usul hukukundan ayrılan yönleri ele alınacaktır. Ehliyet kavramının anlamının ve yargılama usulleri bakımından bu anlamların birbirinden farklılıklarının açıklanmasının ardından, ilk bölümün son kısmında İYUK m.2’de tanımlanan davalardan yola çıkılarak idari yargılama usulünde görülen dava türleri ve bu davalarda öngörülen sübjektif dava şartlarına değinilecektir. Ancak çalışmanın özü bu davalardan iptal davası için öngörülen sübjektif ehliyet şartındaki “kişisel menfaat” incelemesi olduğundan, diğer dava türleri bakımından ayrıntılı değerlendirmede bulunulmayacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise yüksek yargı mercilerinin, iptal davalarında sübjektif ehliyet koşullarından “*kişisellik*” kriterine yaklaşımı örnek Danıştay kararları üzerinden değerlendirilecektir.

Ehliyet koşulunun, davanın esasına geçilmesinden önce idari yargı organı tarafından incelenen “ilk inceleme konuları” arasında değerlendirildiği de göz önünde bulundurulduğunda, idarenin hukuka aykırılık durumu veya zarardaki sorumluluğu ne denli büyük olursa olsun sübjektif dava ehliyetine sahip olmayan bir kişinin açtığı davanın doğrudan reddedileceği, bu durumun sonradan ortaya çıkması veya ehliyet şartlarının dava devam ederken kaybedilmesi halinde de aynı sonuçla karşılaşılacağı gerçeği karşısında bu çalışmanın uygulamaya ve doktrine faydalı olması en büyük temennidir.

I. EHLİYET VE DAVA EHLİYETİNİN KAVRAMSAL TEMELLERİ VE İDARİ YARGIDA SÜBJEKTİF DAVA EHLİYETİ

1. Ehliyet ve Dava Ehliyeti Kavramları

Ehliyet kavramı Türk Hukuk Lügatı’nda, “*hukuk süjesinin haklara sahip olması, haklarını kullanması, vazife, mükellefiyet ve mesuliyetler yüklenebilmesi*” olarak tanımlanmıştır⁷. Dava ehliyeti ise biri dar diğeri geniş anlamda olmak üzere iki anlamda kullanılmaktadır. Buna göre geniş anlamda dava ehliyeti; “*usul hukuku bakımından davacı veya müddeialeyh sıfatıyla bizzat veya vekil yahut mümessil vasıtasıyla adli adli muamele yapabilme kabiliyeti*” ni ifade ederken⁸, dar anlamda dava ehliyeti, “*usul hukuku bakımından davacı veya müddeialeyh sıfatıyla bizzat veya vekil vasıtasıyla muamele yapabilme kabiliyeti*” olarak tanımlanmıştır⁹. Doktrinde de genel itibarıyla dava ehliyeti, “*bir kişinin kendi başına veya yetkili kıldığı bir temsilci aracılığıyla*

⁷ Türk Hukuk Lügatı, 3. Baskı, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1991, s. 81.

⁸ Türk Hukuk Lügatı, s. 64.

⁹ Türk Hukuk Lügatı, s. 64.

yargılamayı yürütebilmesi ve tüm usuli işlemleri kendi başına veya kendisinin seçtiği bir temsilci aracılığıyla geçerli bir şekilde yapabilme veya kabul edebilme ehliyeti” olarak, bu tanıma benzer şekilde tanımlanmıştır¹⁰. Bir diğer tanıma göre, “davanın açılması da dâhil olmak üzere, bütün usul işlemleri ancak ve yalnızca dava ehliyetine sahip bulunan kişilerce yapılabileceğinden, medeni hakları kullanma ehliyetine sahip olmayanların dava ehliyeti de bulunmayacağından bu kişilerce yapılan usulî işlemler, kural olarak, hiçbir hüküm ve sonuç doğurmayacaktır.”¹¹

2. Taraf Ve Dava Ehliyetinin, Tabi Olunan Usul Hukuku Bakımından Farklı Anlamları

Medeni usul hukukunda dava ehliyeti, “davayı yürütebilme ve usulî işlemleri yapabilme yeteneği olup, medeni hukuktaki fiil ehliyetinin, usul hukukunda büründüğü şekil” olarak tanımlanmaktadır¹². Başka bir ifadeyle, ayırt etme gücüne sahip, ergin ve kısıtlanmamış gerçek kişilerin dava ehliyetinin var olduğu söylenebilir¹³. Fiil ehliyetine sahip olan bir kişinin, evleviyetle hak ehliyetine sahip olduğu düşünüldüğünde (anne karnından tam ve sağ doğmak) medeni usul hukukunda dava ehliyeti, “hak ve fiil ehliyetine sahip olmak” olarak özetlenebilir. Dava ehliyetinin bu tanımı sadece doktrinin yorumu olmayıp; temeli, Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK.) m. 51/1 maddesindeki “Dava ehliyeti, medeni hakları kullanma ehliyetine göre belirlenir.” hükmüne dayanmaktadır. İYUK bu hususta Hukuk Muhakemeleri Kanunu’na atıfta bulunmuş ve medeni yargılamadaki ehliyet koşulu, idari yargıda da aranmıştır¹⁴.

Bir diğer kavram olan taraf ehliyeti ise davada taraf olabilmeyi ifade ederken, bu kavram medeni hukuktaki hak ehliyetinin usul hukukundaki yansıması olarak kabul edilmektedir.

Medeni usul hukukundaki bu genel (objektif) dava ehliyetinin yanında, idari yargıda görülen davalarda, idari yargılama usulüne mahsus (sübjektif) ehliyet şartları mevcuttur¹⁵. İdari yargıdaki dava türlerinin neler olduğu ve bu davalardaki sübjektif ehliyet şartları, İYUK’un 2. maddesinde ifade edilmektedir.

3. İdari Yargıda Dava Türleri Ve Sübjektif Dava Ehliyeti

İYUK’un “İdari dava türleri ve idari yargı yetkisinin sınırı” başlıklı 2. maddesinde idari dava türleri üç başlık altında sayılmıştır. Buna göre idari davalar;

- İdarî işlemler hakkında yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından dolayı iptalleri için menfaatleri ihlâl edilenler tarafından açılan iptal davaları,
- İdari eylem ve işlemlerden dolayı kişisel hakları doğrudan muhtel olanlar tarafından açılan tam yargı davaları,

¹⁰ Atıcı, Cansu. *Medeni Usul Hukukunda Dava Ehliyeti*, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 45.

¹¹ Kaplan, Gürsel. “Danıştay Kararları ve İlgili Özel Düzenlemeler Çerçevesinde İdari Yargıda Ehliyet ve Husumet”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2011, C. 69, S. 1-2, s. 352.

¹² Atalı, Murat / Ermenek, İbrahim. *Medeni Usul Hukuku*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 142, 143; Umar, Bilge. “Medeni Usul Hukukunda Davanın Dinlenme Şartı Olarak Ehliyet”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 29, S. 3, s. 602; Yücesoy, Ayşe Aslı. *İdari Yargılama Hukukunda İptal Davalarında Menfaat*, 1. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2016, s. 28.

¹³ Epözdemir, Rezzan. *Taraf Ehliyeti*, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2017, s. 27, 28.

¹⁴ Alıca Gökalp, Süheyla Suzan, “Çevrenin Korunmasına İlişkin İptal Davalarında Kişisel Menfaat Kavramı”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2018, S. 139, s. 168.

¹⁵ Çağlayan, Ramazan. *İdari Yargılama Hukuku*, 12. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2020, s. 296.

- Tahkim yolu öngörülen imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar hariç, kamu hizmetlerinden birinin yürütülmesi için yapılan her türlü idari sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin davalar

olarak sıralanmıştır.

Bunun yanında İYUK'un 31/2. maddesinde; *“Bu Kanun ve yukarıdaki fıkra uyarınca Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununa atıfta bulunulan haller saklı kalmak üzere, vergi uyuşmazlıklarının çözümünde Vergi Usul Kanununun ilgili hükümleri uygulanır.”* hükmü yer almaktadır.

Bu hükümler birlikte değerlendirildiğinde idari yargıda iptal davası, tam yargı davası, sözleşmelerden doğan davalar ve vergi davaları olmak üzere dört ayrı dava türü olduğu düşünülebilir ise de *“sözleşme davaları”* ve *“vergi davaları”* şeklinde ayrı dava türlerinin kabulünün pek mümkün olmadığı belirtilmektedir¹⁶. Gerçekten tahkim yolu öngörülen imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinde uyuşmazlık konusu dava tahkimde çözüleceği için bu tür davalarda idari yargı zaten görevli değildir. Ancak sözleşmede tahkim öngörülmemiş ise de bu kez idari sözleşmenin niteliği önem kazanacaktır. Zira Danıştay Kanunu (DK) m. 24'te *“...tahkim yolu öngörülme-yen kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan idari davalar”*, ilk derece mahkemesi sıfatıyla Danıştay'ın bakacağı davalar arasında sayılmıştır¹⁷. DK 24. madde hükmünde sadece imtiyaz sözleşmelerinden bahsedildiği için, bunun dışındaki diğer idari sözleşmelerden kaynaklanan uyuşmazlıklarda ise ilk derece mahkemelerinin görevli mahkeme olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak idari sözleşmelerden kaynaklanan davaların idari yargıda görülüyor olması, bu sözleşmelerden kaynaklanan uyuşmazlıkların ayrı bir dava türünün konusunu oluşturması anlamına gelmemektedir. Zira sözleşmenin hükümlerinin idarece hatalı yorumlanmasından, uygulanmasından veya uygulanmamasından kaynaklanan bir zarar var ise İYUK m. 12 gereği bu zarar tam yargı davası yoluyla istenebilecek; sözleşme hükümlerine rağmen idarenin farklı bir işlem yapması nedeniyle hukuka aykırılık söz konusu ise de bu hukuka aykırılık iddiası, iptal davasına konu edilerek idari yargı önünde çözüme kavuşturulabilecektir. Aynı durum vergi uyuşmazlıkları için de geçerlidir.

Bu açıklamalardan hareketle, her ne kadar İYUK m. 2'de üç ana başlıkta sıralanmış ve aynı kanununun 31. maddesinde vergi uyuşmazlıklarından kaynaklanan davalar ayrıca zikredilmiş ise de kanunun genel lafzı gereği, idari yargıdaki davaların iptal davası ve tam yargı davasından ibaret olduğu, sözleşmelerin ve vergi uyuşmazlıklarının ise somut olaya göre bu dava türlerinden birinin veya her ikisinin konusunu oluşturduğu düşünülmektedir. Bu iki temel davanın idari yargı sistemi içindeki rolü, doktrinde; *“İdarenin, özel hukukla kavranamayan etkinlikleri sonucunda, kişilerin hukuk düzenince korunan mal ve şahıs varlığında yaratılan bozukluk, yani zarar, tam yargı davası*

¹⁶ Duran, Lütfü. “İdari Yargı Adlileşti”, *İdare Hukuku İlimleri Dergisi*, 1982, C. 3, S. 1-3, s. 80, 81.

¹⁷ **DK m. 24/f:**

“Danıştay ... tahkim yolu öngörülme-yen kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan idari davaları karara bağlar.”

ile düzeltilirken hukuk düzeninde yarattığı bozukluk ise iptal davası ile giderilir.”¹⁸ şeklinde açıklanmıştır.

İdari yargıda açılacak davalarda, objektif dava ehliyetinin yanında bu davalara özgü (sübjektif) dava ehliyetinin bulunduğu daha önceden belirtilmişti. İşte idari davalardaki bu sübjektif ehliyet koşulları, bahsi geçen iptal ve tam yargı bakımından farklılık göstermektedir. Bu sübjektif ehliyet koşullarını incelemeye başlamadan, her iki dava türünde de sübjektif dava ehliyetinin, ilk inceleme (dava şartı) unsurları arasında yer aldığını vurgulamak gerekmektedir¹⁹. Bir başka ifadeyle idarenin işlemi, unsurların (yetki, şekil, sebep, konu ve maksat) tümüne aykırı olsa veya davacı, idarenin eylem veya işlemi nedeniyle zarara uğramış olsa dahi, sübjektif ehliyeti olmayan bir kişi tarafından iptal veya tam yargı davası açılması halinde, davacının iddialarının değerlendirilmesi aşamasına (davanın esas incelemesine) geçilmeden, sadece ehliyet yönünden dava reddedilecektir.

İptal davalarında aranan sübjektif ehliyeti İYUK'ta iptal davalarının tanımının yapıldığı 2. maddenin satır aralarında yerini almıştır. Maddede yer alan “İdarî işlemler hakkında yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından dolayı iptalleri için menfaatleri ihlâl edilenler tarafından açılan iptal davaları” ifadesinden, iptal davalarının kimler tarafından açılabileceği (sübjektif ehliyet koşulları) belirtilmiştir. Buna göre iptal davaları, idari işlem nedeniyle menfaatleri ihlal edilenler tarafından açılabilecektir. Özetle iptal davalarının sübjektif dava ehliyeti “menfaat ihlali” dir. Menfaat ihlali, doktrinde “iptal davasına konu edilmek istenen işlemin, ilgilinin hukuksal durumunda olumsuz etki doğurmuş olması” şeklinde yorumlanmıştır²⁰.

Çalışmada daha önce de belirtildiği üzere, İYUK'un 2. maddesinde dava türleri olarak iptal davalarının yanında tam yargı davalarının da ismi geçmektedir. Hatta maddenin lafzından, sübjektif ehliyet şartları bakımından, her iki davanın birbirinden farklı olduğu ve tam yargı davalarında ehliyet şartı olarak “kişisel hak ihlali” arandığı da çalışmanın daha önceki kısımlarında belirtilmişti. Ancak makalenin konusu sadece iptal davaları özelindeki sübjektif ehliyet şartlarını incelemekle sınırlı olduğundan, konu bütünlüğünü bozmamak amacıyla, tam yargı davaları bahsine bu çalışmada değinilmeyecektir.

¹⁸ Karahanoğulları Onur. “Birel İşlemlere Karşı Açılan İptal Davalarında İlgi Bağı Sorunu”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2007, C. 62, S. 3, s. 203.

¹⁹ İYUK m. 14/3 hükmünde yer alan; “Dilekçeler, Danıştayda daire başkanının görevlendireceği bir tetkik hakimi, idare ve vergi mahkemelerinde ise mahkeme başkanı veya görevlendireceği bir üye tarafından:

- a) Görev ve yetki,
- b) İdari merci tecavüzü,
- c) Ehliyet,
- d) İdari davaya konu olacak kesin ve yürütülmesi gereken bir işlem olup olmadığı,
- e) Süre aşımı,
- f) Husumet,
- g) 3 ve 5 inci maddelere uygun olup olmadıkları,

Yönlerinden sırasıyla incelenir.” hükmü ile 15/1-(b) hükmünde yer alan “... 14. maddenin 3/c ... bentlerinde yazılı hallerde davanın reddine ... karar verilir.” hükümleri beraber incelendiğinde, “ehliyet” koşulunun davanın esasına geçilebilmesi için bir ön koşul (dava şartı) olduğu söylenebilir.

²⁰ Ulusoy, Ali D. *Yeni Türk İdare Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 725.

II. YÜKSEK YARGI ORGANLARININ İPTAL DAVALARINDA SÜBJEKTİF DAVA EHLİYETİNDE KİŞİSELLİK FAKTÖRÜNE YAKLAŞIMI

İYUK m. 2’de iptal davaları için öngörülen “menfaat ihlali” şartının ayrıntıları yıllar içinde, idari yargıdaki temyiz ve içtihat organı olan Danıştay tarafından açıklığa kavuşturulmuştur. Buna göre idari yargıda iptal davası açılabilmesi için menfaatin kişisel, güncel ve meşru olması gerekmektedir²¹. Çalışmada konu bütünlüğünün bozulmaması açısından, zaman içinde Danıştay içtihatlarıyla belirlenen, bazen değişikliğe uğrayan bu üç durum içinden, sadece ilki olan “kişisel menfaat” üzerinde durulacaktır.

Zira menfaatin meşru ve güncel olmasından ziyade Danıştay’ın kişisellikten ne anlaşılması gerektiği hususundaki içtihatları, kimlerin hangi konularda dava açabileceği hususunun tespiti bakımından, diğerlerinden daha ayrıntılı incelenmesi gereken bir konudur.

Fransız idari yargı uygulamasında, iptal davasının, işlemin iptali yönünde hüküm verilmesinde menfaati olan herkes tarafından açılabilmesi belirtilirken²², başka bir ifadeyle menfaat ilişkisinin Fransız idari yargı sisteminde geniş yorumlandığı belirtilmişken, Türk hukukunda ise iptal davası için istenen sübjektif ehliyetten menfaatin kişiselliğinin bazı durumlarda dar yorumlandığı; bununla birlikte aynı dava şartının, başka farklı davalarda olabildiğince geniş yorumlandığı ve ehliyet şartının sağlandığı yönünde içtihatların olduğu da görülmektedir. Bu nedenle çalışmada iptal davalarında sübjektif ehliyet şartı, “menfaatin kişiselliği”nin değerlendirilmesi bakımından örnek davalar üzerinden ayrı ayrı incelenecektir.

1. Sübjektif Dava Ehliyetinde Menfaat İhlalinde Kişisellik Faktörünün Geniş Yorumlanması

Menfaat ihlalinde her ne kadar menfaatin “kişisel, güncel ve meşru” olması şartı sunulmuş ise de genelde işlemde dolaylı olarak da olsa etkilenen gerçek ve tüzel kişilerin iptal davasında sübjektif ehliyetinin olduğu kabul edilmektedir. Başka bir ifadeyle, menfaatin kişisel olması koşulu işlemin doğrudan dava açacak kişiye karşı yapılması zorunluluğunu gerektirmez²³. Bu konuda Danıştay’ın çeşitli tarihlerde çeşitli daireler veya bazen idari veya vergi dava daireleri genel kurullarınca verilen kararları mevcut ise de genel itibarıyla davalarda “kişisellik” faktörünün nasıl yorumlanması gerektiğine yönelik bir İçtihadı Birleştirme Genel Kurul Kararı da vardır. Söz konusu karda Danıştay bu konuda önemli bir içtihadı imza atmış ve “İptal davaları ile idari işlemlerin hukuka uygun olup olmadıklarının saptanmasına, hukukun üstünlüğünün sağlanmasına, böylelikle idarenin hukuka bağlılığının belirlenmesine, sonuçta hukuk devleti ilkesinin gerçekleştirilebilmesine olanak sağlandığından, bu davalarda menfaat ilişkisinin dar yorumlanmaması gerekmektedir.” demek suretiyle bu konudaki genel eğilimini ortaya koymuştur. Danıştay Kanunu’nun 40. maddesine göre Danıştay İçtihadı Bileştirme Genel Kurul Kararlarını

²¹ Menfaat ihlalinin; kişisel, güncel ve meşru olması gerektiği yönündeki emsal kararlar için bkz. Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, E. 2004/3, K. 2005/2371, KT. 06.10.2005; Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, E. 2012/14, K. 2012/2158, KT. 21.11.2012; Danıştay 10. Dairesi, E. 1997/1372, K. 1997/1314, KT. 14.04.1997.

²² Burtan, Çağlar Burak. *İdari Yargıda Ehliyet ve Husumet*, 1. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2019, s. 87.

²³ Bağrıaçık, Ahmet. “Danıştay Kararları Işığında İdari Yargıda Menfaat İhlali”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2016, C. 7, S. 2, s. 43. Aynı yöndeki görüş için bkz. Ragıp Sarıca. *İdari Kaza C.1*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Kenan Matbaası, İstanbul, 1949, s. 42.

(DİBGKK) diğer Danıştay kararlarından ayıran özellik, bu kararların idareyi, tarafları ve herkesi bağlamasıdır²⁴.

Bu karardan da yola çıkarak, Danıştay'ın zaman içinde verdiği birçok kararda menfaatin kişiselliğinin olabildiğince geniş yorumlandığı görülmektedir. Gerçekten de idarenin yargısal denetimi nasıl hukuk devletinin olmazsa olmazıysa; bu denetimin anlamlı ve etkin bir şekilde yapılabilmesinin en güçlü aracı da iptal davası olarak kabul edilir²⁵. Bu yönüyle iptal davaları, hukuk devletinin güvencesi olarak görülmekte ve idarenin hukuka aykırı işlemlerini ortadan kaldırma vasfı nedeniyle “eşsiz” olarak nitelendirilmektedir²⁶. Başka bir ifadeyle iptal davasının iki amacından birisi, davacının kendi aleyhine sonuç doğuran bir işlemi ortadan kaldırması iken, diğer amaç ise idarenin hukuka uygun davranmasının sağlanmasıdır²⁷. İşte iptal davalarında kişisel menfaat şartının dar yorumlanması, idarenin birçok hukuka aykırı işleminin yargı denetimine tabi olmaması sonucunu doğuracaktır²⁸. Zira idarenin, idare edilenlere güven verecek derecede hukuk düzenine bağlı olmasının yolu, işlemlerin ve eylemlerin yargı denetimine tabi olmasından geçmektedir²⁹. Dolayısıyla iptal davalarında sübjektif ehliyet koşulu olan kişisel menfaat koşulunun geniş yorumlanması, hukuk devletinin bir gereğidir. Danıştay da Anayasanın değişmez ve değiştirilmesi teklif dahi edilemez olan bu ilkenin temini için bu kişisel menfaat koşulunu geniş yorumlama eğilimindedir.

Örneğin Danıştay, 2001 yılında verdiği bir kararda vefat eden bir kişinin, daha önce tarihi sit alanı olarak koruma altına alınan Süleymaniye Camii'ne defnedilmesine ilişkin Bakanlar Kurulu kararının iptali için “vatandaş” sıfatıyla açılan davada, ilgili Danıştay dairesinin ehliyet bakımından davayı ilk incelemeyen reddetmesi üzerine, “... dava konusu Bakanlar Kurulu kararı ile defin yapılacak olan yerdeki Süleymaniye Camii ve çevresinin İstanbul Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nun kararıyla 'kentsel ve tarihi SİT, kentsel ve arkeolojik SİT alanı' olarak kabul ve ilan edilmiş olduğu iddiasıyla, söz konusu Bakanlar Kurulu kararının iptali istemiyle, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması açısından her vatandaşın dava açmada menfaati bulunduğu kabulü gerekeceğinden, davacının vatandaş olarak, bir kişinin belediye mezarlığı dışında özel bir yere defnini öngören Bakanlar Kurulu kararının iptalini istemekte menfaati bulunduğu açık olup; davanın ehliyet yönünden reddi yolunda verilen kararda hukuka uygunluk bulunmamaktadır”³⁰ diyerek, sadece kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında

²⁴ **Danıştay Kanunu m. 40/4:** “Bu kararlara, Danıştay daire ve kurulları ile idari mahkemeler ve idare uymak zorundadır.” Ancak buradaki “herkes” ifadesini, idari yargılama hukuku bakımından sınırlı şekilde anlamak gerekmektedir. Zira bu kararlar, idari yargı özelinde bağlayıcılık özelliğine sahip olduğu için adli yargıda görülmekte olan davalar ile Anayasa Mahkemesi'nde görülen davalar bakımından bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır.

²⁵ Erdem, Jülide Gül. “İptal Davasında Menfaat İhlali Koşulu”, *Memleket, Siyaset, Yönetim Dergisi*, 2017, C. 12, S. 27, s. 99.

²⁶ Erdinç, Burcu. “İptal Davasında Menfaat İhlali Koşulu ve Menfaat Kavramının Yorumlanması”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2021, C.29, S.2, s. 1087, 1088.

²⁷ Altundış, Mehmet. “İdari Yargıda Dava Açma Ehliyeti”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2007, S. 69, s. 350.

²⁸ Şenol Coşkun. “İdari Yargıda Ehliyet”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2009, s. 88.

²⁹ Şenol Coşkun. “İptal Davalarında Menfaat İhlali Koşulu (Danıştay ve AYİM Kararları Işığında)”, *Terazi Hukuk Dergisi*, C. 5, S. 46, s. 139.

³⁰ Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, E. 2001/415, K. 2001/737, KT. 19.10.2001.

vatandaş olmanın dava açabilmek için yeterli olduğuna karar vermiştir³¹. Bu kararın son derece isabetli olduğu düşünülmektedir. Zira kentsel ve arkeolojik SİT alanları, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun "Tanımlar" başlıklı 3. maddesinin (a) fıkrasının 3 nolu bendinde; *"tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlar"* olarak tanımlanmıştır. Tanımdaki *"...tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlar"* ifadesinin bir sonucu olarak tarihi kişiliklerin mezarlarının bulunduğu bir alana yakın geçmişte vefat eden bir kişinin defnedilmesi, tarihi dokusunun zarar görmemesi gereken bir bölgenin yapısının zarar görebilme ihtimali taşıdığından, alınan bu kararın nedeniyle o devletin bir vatandaşının, sadece vatandaş olarak menfaatinin ihlal edildiğinin ve iptal davası açabilmesinde sübjektif ehliyete sahip olduğunun kabulü gerekmektedir.

Yine dava ehliyeti bakımından sadece vatandaş olmanın yeterli görüldüğü başka bir karar, ünlü Türk şairi Nazım Hikmet RAN'ın vatandaşlıktan çıkartılmasına ilişkin işlemin iptali için, ünlü şairle herhangi bir akrabalık bağı bulunmayan bir vatandaşın açtığı davada verilen karardır³². İlgili kararda Danıştay, *"Nazım Hikmet Ran Türk dünyasının ve 20. Yüzyıl dünya edebiyatının en büyük şairlerinden olup, milletlerarası bir kurum olan UNESCO'nun, şairin 100. doğum yılı anısına 2002 yılını Nazım Hikmet Yılı ilan etmesi bu gerçeğin bir tasdiki olmaktadır. Nazım Hikmet'in Türk ve Doğu halklarının şiirini büyük ölçüde etkilemiş, şiirde yeni yollar açmış, geçmiş ve gelecek yüzyılların ebediyen yaşayacak bir klasiği olması itibariyle, hakkındaki vatandaşlıktan iskat kararının nüfus kütüğüne tesciline ilişkin işlemin iptali istemi ile açılan bu davada, davacının güncel menfaati bulunduğu gibi, adı geçen şairin, ulusal sınırları da aşarak dünya çapında kabul görmüş bir sanatçı olması nedeniyle, bir vatandaş olarak davacının kişisel ve meşru menfaatinin de ihlal edildiği anlaşıldığından, bakılan davada, davacının sübjektif ehliyetinin varlığı kabul edilmek suretiyle davanın esasının incelenmesi gerekmektedir."* demek suretiyle somut olayda dış ülkelerde Türk adıyla tanınan bir şairin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığından çıkartılması işlemine karşı vatandaşın dava açabilme hakkının olduğunu kabul etmiştir. Danıştay'ın bu davada da sübjektif ehliyet açısından yerinde ve ufuk açıcı bir karar verdiği düşünülmektedir. Şöyle ki ülkemizi Türk vatandaşı kimliği ile yurt dışında tanıtan ve yine Türk kimliği ile uluslararası üne sahip olan bir edebi kişiliğin, temsil ettiği ülkenin vatandaşlığından çıkartılması yönündeki idari işlemin, aynı kimlik ile kendisini temsil eden herhangi bir vatandaşın menfaatinin ihlal etmesi, başka bir ifadeyle böyle bir işlemin iptali için, sadece vatandaş olması nedeniyle bir kişinin idari yargıya başvurabilmesi hayatın olağan akışına aykırılık teşkil etmez. Bunun yanında, ülkeye mal olmuş ve vatandaşlıktan çıkartılması yönünde karar alınan kişinin işlem tarihinde hayatta olmaması karşısında, bu kişinin vatandaşlık haklarının korunması için herhangi bir vatandaşın idari yargıda iptal davası açması, hukuk devletinin tesisi için son derece önemlidir.

³¹ Bunun gibi, geneli ilgilendiren durumlarda sadece "vatandaşlık bağının" iptal davası açılması için yeterli koşul sayılmasının isabetli olacağı yönündeki görüş için bkz. Kalabalık Halil. *İdari Yargılama Usulü Hukuku*, 15. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 195.

³² Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, E. 2007/7369, K. 2008/3264, KT. 03.06.2008.

Bu örneklerin yanında tartışılması gereken başka bir nokta; milletvekili sıfatının, sadece bu sıfat nedeniyle kişiye idari yargıda açılacak iptal davasında davacı olabilme hakkı tanınmasının mümkün olup olmamasıdır. Bir kişinin milletvekili olması nedeniyle idari yargı organları önünde davacı olabilmemesinin sübjektif ehliyet bakımından kabulünün günümüz idari yargı sisteminde kabul görmediği belirtilmektedir³³. Ancak Anayasa'nın 80. maddesi gereğince, milletvekilinin sadece seçildikleri ilin değil tüm milletin temsilcisi olması nedeniyle, bu temsil yeteneğinin bir sonucu olarak idari yargıda iptal davası açabilmesinin önünde bir engel bulunmamaktadır. Zira Danıştay, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu'nun 30.4.1987 tarih ve 54 sayılı kararı ile özelleştirilmesine karar verilen Uçak Servisi A. Ş. (USAŞ)'nin satışla ilgili anlaşma yapma yetkisi verilmesine ilişkin işlemin iptali için, dönemin ana muhalefet partisi milletvekilinin açtığı davada, sübjektif ehliyetinin bulunduğu karar vermiştir³⁴. Bu karar da kanımızca son derece yerindedir. Şöyle ki milletvekillerinin dava ehliyeti farklı boyutlardan ele alınmalıdır: Öncelikle Anayasaya göre bir milletvekilinin dava hakkı dar anlamda yorumlandığında, sadece bir kanunun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin, Anayasaya aykırı olduğu iddiası ile sınırlı kalmakta ve sadece Anayasa yargısı bakımından tanınmaktadır. Ancak bu hak dahi her milletvekilinin sadece milletvekili sıfatının bir getirisi olarak Anayasa yargısına başvurmasına cevaz vermemektedir. Zira Anayasanın 150. maddesinde düzenlenen "*Kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün veya bunların belirli madde ve hükümlerinin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası açabilme hakkı, Cumhurbaşkanına, Türkiye Büyük Millet Meclisinde en fazla üyeye sahip iki siyasi parti grubuna ve üye tamsayısının en az beşte biri tutarındaki üyelere aittir.*" hükmü gereğince bir kanunun tamamının veya belli bir bölümünün Anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilme hakkı meclisinin en fazla üyeye sahip siyasi parti grubundaki milletvekillerine verilmiştir. Bu iki parti dışındaki partilere mensup veya bağımsız milletvekilleri için tek başına Anayasa Mahkemesi'ne başvuru şansı söz konusu değildir ve bu kişilerin mevcut sandalye dağılımına göre en az 119 milletvekilinin desteğini alması gerekmektedir. Kaldı ki bu şartlar sağlanmış olsa dahi açılacak dava, ilgili kanunun veya kanun hükmünün Anayasaya aykırı olduğu iddiasına dayanmalıdır. Ancak milletvekillerinin, ettikleri yemin gereğince tabi oldukları Anayasaya sadakat yükümlülüğünün bir sonucu olarak, dava ehliyetlerinin olabildiğince geniş yorumlanması gerekmektedir. Dolayısıyla bir milletvekilinin sadece kanunların Anayasaya uygunluğunun denetimi için Anayasa Mahkemesi ile sınırlı bir dava ehliyetinin değil, yapılan bir idari işlemin hukuka uygunluğunun denetimi için de idari yargı organları önünde dava ehliyetinin var olduğunun kabulü gerekir. Bu yöndeki bir yorum sayesinde, mecliste bağımsız veya en çok sandalye sayısına sahip siyasi partilere mensup olanlar dışındaki bir siyasi partinin milletvekili, yapılan bir idari işlemde haberdar olduğunda, o işlemin iptali için idari yargı önünde bu sıfatının bir gereği olarak dava açabilecek, herhangi bir sınırlamaya tabi olmaksızın sadakat yemini ettiği Anayasanın en önemli ilkelerinden biri olan hukuk devleti ilkesinin tesisini sağlayabilecektir.

İdari yargı organları önünde görülen iptal davalarında sübjektif dava ehliyetinin geniş yorumlandığı bir diğer durum sivil toplum kuruluşlarının (STK.) tüzel kişiliklerine veya üyelerine

³³ Altundış, s. 370.

³⁴ Danıştay 10. Dairesi, E. 1990/2308, K. 1991/3355, KT. 25.11.1991.

yönelik işlemlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu tür bir durumda Danıştay'ın genel eğilimi, bu tüzel kişilerin sadece tüzel kişilikleri nedeniyle sübjektif dava ehliyetine sahip olduğu yönündedir. Danıştay'ın Dışişleri Bakanlığı Emekli Müsteşar Yardımcısı 'ın "Terörle Mücadele Özel Temsilcisi" olarak görevlendirilmesine ilişkin işlemin iptali istemiyle açılan davada³⁵, "*Davacı Derneğin Tüzüğünde, Derneğin amaçları arasında; Türk Milletinin hukukunun korunması için her türlü girişimde bulunmak, bu konuda gerekli müracatlarda bulunarak dava açmak da bulunduğu, derneğin sübjektif ehliyete sahip olduğu*" yönündeki içtihadı, bu durumu ortaya koymaktadır. Ancak makalenin ilerleyen bölümlerinde incelenecek kararlarda da görüleceği üzere; bir dernek, vakıf veya sendikanın kuruluş tüzüğünde üyeleri ile ilgili konularda dava açabilme yetkisinin açıkça tanınmış olması sübjektif ehliyet için olmazsa olmaz koşuldur.

İptal davalarında dava ehliyeti bakımından Danıştay'ın belirlediği ilkelere bir diğeri, semt veya belde sakinlerinin, sakini buldukları bölgeyi (semt/beldeyi, mahalleyi vs.) etkileyen işlemlere karşı dava açma haklarının bulunmasıdır. Örneğin 2003 yılında Danıştay'ın önüne gelen bir uyuşmazlıkta, davacı, akaryakıt satış istasyonu işleten Anonim Şirket olup, işletmenin yakınlarında bulunan taşınmazda bulunan bir tekstil fabrikasının, özelleştirme idaresi tarafından satılması sonrasında bu fabrikanın bulunduğu taşınmazda imar değişikliği yapması nedeniyle, şirketin menfaatinin ihlal edildiğinden bahisle söz konusu imar değişikliğinin iptali için dava açmıştır. Yerel mahkeme, ilgili anonim şirketin sübjektif dava ehliyetine sahip olmadığından bahisle davayı ilk incelemeden reddetmiştir. Dosyanın temyiz edilmesi üzerine Danıştay, "*imar planları kamu yararını ilgilendiren genel nitelikte düzenleyici işlemler olduğundan, semt sakini sıfatıyla menfaatinin ihlal edildiğinden bahisle dava açma hakkı bulunan davacının imar planı tadilatının iptali istemiyle açtığı bu davada dava açma ehliyetinin bulunduğu*" gerekçesiyle yerel mahkeme kararını bozmuştur³⁶. Burada imar plan değişikliklerinin hukuki statüsü bakımından Danıştay'ın ortaya koyduğu yorum önemlidir. Zira bu tür işlemler, plan değişikliği nedeniyle hukuki statüsünde değişiklik meydana getiren taşınmaz sahibi bakımından bireysel nitelikli olmakla beraber, çevredeki diğer arsa ve arazi sahipleri bakımından ise düzenleyici nitelikli işlemlerdir. Karardan açıkça anlaşılacak şekilde, tekstil fabrikası olarak işletilen işletmenin satılması sonrasında yapılan imar değişikliği, akaryakıt istasyonunun gelirlerini önemli ölçüde azaltabileceğinden, aynı semtte bulunan davacının bu imar değişikliği nedeniyle menfaatinin ihlal edileceğinin kabulü gerekmektedir. Bu gerekçelerle Danıştay'ın bu yöndeki kararının isabetli olduğu mütalaa edilmektedir.

Yine kolektif (kurul) işlemlerde, oy çokluğu ile alınan kararlara muhalif kalan üyenin, idari yargıda iptal davası açabilmek için sübjektif ehliyetinin bulunduğu, Danıştay kararları ile sabittir. Yerel yönetimlerde alınan kararlar bakımından; Belediyeler Kanunu'nda Belediye Başkanı'na, Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda ise Büyükşehir Belediye Başkanı'na meclise iade ettiği bir kararın yeniden önüne gelmesi durumunda iptal davası açabilme hakkı bizzat ilgili kanunlarda verilmiş olduğundan bu konuda Danıştay kararlarında aksi yönde bir görüş söz konusu değildir. Ancak kanunda düzenlenmeyen diğer hususlar bakımından Danıştay kararları önem arz etmektedir. Örneğin 2012 yılında Danıştay'ın önüne gelen bir uyuşmazlıkta, İstanbul ilinde bulunan ve park alanı olarak kullanılan taşınmazın bir bölümünde 1/5000 ölçekli nazım imar planı

³⁵ Karar için bkz. Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, E. 2014/5679, K. 2015/4997, KT. 09.12.2015.

³⁶ Danıştay 6. Dairesi, E. 2003/1712, K. 2003/4221, KT. 09.07.2003.

değişikliği yapılmış, karara muhalif kalan bir Belediye Meclis üyelerinin ilgili imar planının iptali için yerel mahkemede dava açmıştır. Yerel mahkeme, “*meclis tutanaklarının incelenmesi sonrasında plan değişikliğine ilişkin toplantıda herhangi bir söz alınmamış olduğu ve karşı oy kullanan üyelerin somut bir gerekçe ortaya koymadığı tespitini yaparak dava konusu işlemle davacıların hukuken korunabilir ciddi ve makul bir menfaat ilişkisinin varlığı tespit edilemediğinden anılan meclis kararına karşı dava açma ehliyetlerinin bulunmadığı*” gerekçesiyle davayı ehliyet yönünden reddine karar vermiştir. Kararın temyizi üzerine dosyayı inceleyen Danıştay dairesi ise “*İmar planlarının ve değişikliklerinin yapılmasında yasa ile görevli belediye meclisi üyesi olan kişilerin, plana ilişkin işlemlerin mecliste görüşülmesi sırasında toplantıya katılarak kabul oyu kullanması halinde belediye meclisi kararına karşı dava açma ehliyeti bulunduğundan söz edilemeyeceğini; ancak meclis toplantılarına katılarak karşı oy kullanan veya toplantıya katılmayarak oy kullanmayan ve bu yolla olumlu iradesini açık veya zımni şekilde belirtmeyen, aynı zamanda belde halkının hak ve çıkarını korumakla görevli olan belediye meclisi üyelerinin ise dava açma ehliyetinin bulunduğu kabulünün gerektiği*” gerekçesiyle yerel mahkeme kararını bozmuştur³⁷. Danıştay bu kararıyla kolektif işlemler bakımından, sübjektif dava ehliyeti hususunda önemli bir içtihat ortaya koymuştur. Buna göre kolektif işlemler bakımından çoğunluk görüşüne katılmayan üyelerin sübjektif dava ehliyetinin bulunup bulunmadığı, toplantıda kabul oyu kullanıp kullanmamaları ile tespit edilmektedir. Dolayısıyla Danıştay’a göre, toplantıya katılarak kabul oyu kullanan kurul üyelerinin, sonrasında alınan kararlar ilgili iptal davası açabilmesi mümkün değildir. Ancak toplantıya katılmayan ve dolayısıyla açık veya zımni olarak herhangi bir olumlu görüş sunmayan üyeler ile çoğunluk görüşünün aksi yönde oy kullanan üyeler bakımından sübjektif dava ehliyetinin varlığı kabul edilmektedir. Yerel mahkemenin kararının aksine, kanunda karara katılmayan üyelerin, katılmama gerekçelerini somut verilerle ortaya koymalarına yönelik zorunlu bir şekil şartı öngörülmediğinden, hukuk devleti ilkesinin sınırlarını genişleten Danıştay’ın bu içtihadı kanımızca son derece isabetlidir³⁸.

İdari yargıda görülen iptal davalarında sübjektif ehliyet şartının tartışıldığı bir başka durum, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının (meslek odalarının) üyeleriyle ilgili konularda dava ehliyetlerinin bulunup bulunmadığı konusudur. Danıştay’ın, 1995 tarihinde verdiği bir karar, bu tartışma açısından emsal kararlar arasında olup, konunun açıklığa kavuşması için incelenmeye değerdir. 11.1.1995 gün ve 22168 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren "Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Ait Sağlık İşletmelerinin Yönetimi ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 12.,17.,18.,19. ve geçici 1 inci maddelerinin iptali istemiyle Danıştay 10. Dairesi’nde Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi tarafından açılan davada davacı meslek kuruluşu, “*iptali istenilen yönetmeliğin 12., 18. ve 19. maddeleri ile sağlık işletmesinde oluşturulacak sağlık işletmesi yönetim kurulu ile tıbbi konseye 657 sayılı Yasaya ve 3359 sayılı Yasaya aykırı olarak son derece geniş yetki ve görevler verildiğini, iptali istenilen yönetmelik hükümlerinin, birliğin üyesi olan hekimlerin atama, aylık ve özlük haklarıyla ilgili kanunlara aykırı hükümler içermesi nedeniyle bu düzenlemelerin ortadan kaldırılmasını sağlamanın, meslektaşların hukuk ve menfaatlerinin bütün kurumlar nezdinde savunma görevinin kapsamında bulunduğunu*” öne sürerek ilgili maddelerin iptalini talep etmiş ise de 10. Daire, davacı Türk

³⁷ Danıştay 6 Dairesi, E. 2012/5142, K. 2013/436, KT. 04.02.2013.

³⁸ Farklı bir konuda benzer karar için bkz. Danıştay 13. Dairesi, E. 2019/33, K. 2019/2249, KT. 25.06.2019.

Tabipleri Birliği Merkez Konseyinin, dava konusu Bakanlar Kurulu Kararı ile getirilen düzenlemeden dolayı kişisel haklarının ihlal edilmediği, iptali istenilen işlemle davacı arasında ciddi ve makul bir menfaat ilgisi olmadığı gerekçesiyle, davanın ehliyet yönünden reddine karar vermiş, bu kararın temyiz edilmesi üzerine dosyaya bakan Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, (İDDK.) 6023 Sayılı Türk Tabipleri Birliği Kanunu'nun ilgili hükümlerine atıfta bulunarak *“Bakanlar Kurulu Kararıyla yürürlüğe konulan yönetmelik ile getirilen düzenlemeler ile yukarıda belirtilen yükümlülükleri yerine getirmekle sorumlu Türk Tabipleri Birliği arasında menfaat alakasının bulunduğu kabulü gerektiği”* gerekçesiyle 10. Daire kararını bozmuş, böylece kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, üyelerinin hak ve menfaatlerini ilgilendiren konularda sübjektif dava ehliyetinin bulunduğuna hükmetmiştir³⁹. Bu kararda da İDDK, önemli bir emsal karar vermiştir. Zira 6023 Sayılı Kanun 1. maddesinde Birliğin; *“tabipler arasında mesleki deontolojiyi ve dayanışmayı korumak, tabipliğin kamu ve kişi yararına uygulanıp geliştirilmesini sağlamak ve mensuplarının hak ve yararlarını korumak amacıyla kurulmuş kamu kurumu niteliğinde mesleki bir kuruluş olduğu”* belirtilmiş, 4 üncü maddesinde, *“... azaların maddi ve manevi hak ve menfaatlerini koruyup bunları halkın ve devletin menfaati ile en iyi şekilde denkleştirmeye çalışmak”* birliğin görevleri arasında sayılmış, 28 inci maddesinin 6 ncı fıkrasında ise *“Birliğin, mesleğin haysiyetini ve meslektaşlarının hukuk ve menfaatlerini diğer makamlar nezdinde savunmakla görevli olduğu”* açıkça belirtilmiştir. Burada *“... diğer makamlar”* ifadesinin, yargı makamlarını da kapsadığı cümlenin lafzından anlaşılmaktadır. Tüm bunların yanında, Anayasanın, Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları başlığını taşıyan ve tüm meslek birliklerinin faaliyet alanlarının sınırını belirleyen 135. maddesinde bu kuruluşlar *“... belli bir mesleğe mensup olanların müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak ... maksadı ile kanunla kurulan ve organları kendi üyeleri tarafından kanunda gösterilen usullere göre yargı gözetimi altında, gizli oyla seçilen kamu tüzelkişilikleri”* olarak tanımlanmıştır. Gerek 6023 sayılı Kanun'un ilgili hükümleri gerekse Anayasanın 135. maddesinde geçen *“... mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak”* ifadesi birlikte değerlendirildiğinde, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, üyelerinin menfaatlerini ilgilendiren konularda iptal davası açabilme hususunda sübjektif ehliyetlerinin var olduğu kabul edilmelidir.

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının iptal davalarında sübjektif dava ehliyetlerinden bahsetmişken, yine bu kuruluşlar arasında yer alan barolara ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Makalede baroların sübjektif dava ehliyetinin ayrı bir başlıkta incelenmesinin sebebi, bu meslek grubunun Türkiye Barolar Birliği Kanunu'nda bulunan özel hüküm gereğince, sübjektif dava ehliyetlerinin daha geniş yorumlanmasıdır. Baroların sübjektif dava ehliyetine yönelik en ilginç kararlardan biri, yakın tarihte Danıştay İDDK. tarafından verilen karardır⁴⁰. Dava, bir il barosunun Sivil Havacılık Genel Müdürlüğünün Twitter üzerinden yayınladığı, *“uçak altı bagajların güvenlik sebebi ile güvenlik birimlerince açılıp incelenebileceği, bu nedenle bagajların kilitlenmemesi, kilitli bagajların güvenlik birimlerince kilitlerinin kırılarak açılacağı ve içine not konulacağı”* hakkındaki duyurusunun iptali istemiyle Danıştay 10. Dairesi tarafından incelenmiş ve *“Dava konusu uyuşmazlıkta davacının kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu*

³⁹ Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, E. 1995/913, K. 1996/143, KT. 08.03.1996.

⁴⁰ Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, E. 2020/1033, K. 2020/3395, KT. 23.12.2020.

olduğu; kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının genel nitelikteki düzenleyici işlemlere karşı, kural olarak, kuruluş yasalarında gösterilen amaçları doğrultusunda dava açma ehliyeti bulunduğu; nitekim, konuyla ilgili yasal düzenlemelerde de, bu kuruluşların amaçları dışında faaliyette bulunamayacaklarının açık bir biçimde yer aldığı, Dava konusu işlemin avukatlık mesleği ile ilgili herhangi bir düzenleme getirmediği; 1136 sayılı Kanun'un 76 ve 95. maddelerinde barolara verilen "hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını savunmak, korumak ve bu kavramlara işlerlik kazandırmak" görevinin ise barolara avukatlık mesleği ile ilgili meşru, güncel ve kişisel olmayan konularda tek başına dava açma imkanı vermediği dikkate alındığında, davanın ehliyet yönünden reddine" karar verilmiştir. Kararın ilgili baro tarafından temyiz edilmesi üzerine Danıştay İDDK. "1136 sayılı Kanun'un 76. ve 95/21. maddelerinde yapılan yasal değişiklikten sonra baroların; mesleki bir örgüt olmanın ötesinde hukukun üstünlüğünü, insan haklarını savunmak ve korumak gibi bir işlev yüklenmesi nedeniyle diğer meslek örgütlerinden farklı bir konuma sahip olduğu, ... Davacı tarafından, dava konusu düzenlemelerin, başta Anayasa olmak üzere ulusal ve uluslararası kişi hak ve hürriyetlerini esas alan temel düzenlemelere aykırı olduğu, söz konusu duyurunun Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesinde ve Anayasa'nın 20. maddesinde düzenlenen özel yaşamın gizliliğini ihlal ettiği, ancak yasa ile temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılabilmesi, yapılan sınırlamanın orantılı ve ölçülü olduğundan da söz edilemeyeceği saviyla açılan davanın, bu özelliği itibarıyla genel kamu yararı ile ilgili bulunduğu" değerlendirmesinde bulunarak ilgili baro başkanlığının sübjektif dava ehliyetinin bulunduğuna karar vermiştir. Kararda da açıkça belirtildiği üzere baroların, meslek kanunundaki özel hüküm nedeniyle diğer kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarından farklı olarak "hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını savunmak, korumak ve bu kavramlara işlerlik kazandırmak" misyonu nedeniyle, sadece üyelerinin veya meslek birliğinin hak ve menfaatleri ile ilgili değil, hukukun üstünlüğü ve insan hakları ile alakalı tüm konularda sübjektif dava ehliyetinin bulunduğu kabulü gerekmektedir. Danıştay İDDK. tarafından verilen bu karar, sübjektif ehliyetle kişisellik unsurunun ne denli geniş yorumlandığını göstermesi bakımından önemli ve isabetlidir.

Sübjektif ehliyet bakımından tartışılan hususlardan bir diğeri, konut ya da işyeri şeklinde kullanılan alanlarda yıkım veya tahliye kararı verilmesi durumunda, buralarda kiracı konumunda bulunan kişiler ile ilgilidir. Bu konuda da Danıştay'ın genel eğiliminin, sübjektif ehliyet bakımından kişisellik hususunun geniş yorumlanması ve kiracının da iptal davası açma hakkının bulunduğu yönündedir. Danıştay'ın 2009 yılında karara bağladığı dosya, bu konuda verilen önemli emsal kararlardan biridir. Dava, Samsun İli sınırlarında bulunan Büyük Samsun Oteli'nin kapalı teklif usulüyle 26.03.2009 tarihinde yapılacak olan ihale ile satılmasına yönelik Samsun İl Özel İdaresi İl Encümeni kararının iptali istemiyle açılmış olup, uyuşmazlıkta davacı, davaya konu taşınmazda kiracı konumundadır. Yerel mahkeme, "taşınmazın maliki olan davalı idare tarafından mülkiyet hakkına dayanmak suretiyle anılan taşınmazı satmaya yönelik tesis edilen dava konusu işlemin iptalini isteme konusunda davacı şirketin sübjektif dava ehliyetinin bulunmadığı" gerekçesiyle davanın ehliyet yönünden reddine karar vermiş, karar temyiz incelemesinde Danıştay'ın önüne gelmiştir⁴¹. Danıştay 13. Dairesi, "davacının taşınmaz ile kira sözleşmesinden kaynaklanan özel bir ilişkisinin

⁴¹ Danıştay 13. Dairesi, E. 2008/6930, K. 2010/5533, KT. 30.06.2010.

bulunduğu, taşınmazın onarılması amacıyla masraf yaptığı, idare ile davacı arasında sulh protokolünün imzalandığı, Samsun Büyükşehir Belediyesi'nin 12.03.2009 tarihli yazısında da taşınmazın kıyı kenar çizgisi içerisinde kalan dolgu alanı niteliğinde olduğunun belirtildiği hususları ve davacının diğer iddiaları dikkate alındığında dava konusu işleme menfaat ilgisinin bulunduğu kabulü gerektiği” şeklindeki değerlendirmesiyle, kira sözleşmesine dayanan hukuki ilişkide kiracının tahliye işlemine karşı sübjektif dava ehliyetinin bulunduğunu ifade etmiştir. Her ne kadar yıkım ve tahliye gibi işlemlerde menfaat ihlalinin doğrudan tarafı taşınmazın veya onun bağımsız bölümünün maliki ise de bu yerleri kira sözleşmesi kapsamında kullanan kişilerin de bahse konu işlemler nedeniyle menfaatlerinin ihlal edileceğinin kabulü gerekir. Bu gerekçelerle bahsi geçen Danıştay kararının isabetli olduğu düşünülmektedir.

Danıştay tarafından sübjektif dava ehliyetine ilişkin verilen bu kararlar, menfaat ihlalinin en geniş şekliyle yorumlandığı kararlar olup; pek tabii bu kararlar; bir devletin vatandaşı olmanın, tek başına idari yargıda iptal davası açmak için yeterli olduğu anlamına gelmemektedir. Aksi bir durum, iptal davaları için objektif ehliyet koşullarına ek ehliyet koşulları getirilmesinin mantığına aykırı olacaktır. Zira sübjektif dava ehliyeti; her idari işleme karşı herkes tarafından iptal davası açılmasını engellemek için getirilen bir dava şartıdır⁴².

Özetle,

- Vatandaşların, sadece vatandaş olma sıfatıyla ülkeye mal olmuş kişilerle alakalı işlemlerde,

- Milletvekillerinin, bu sıfatları nedeniyle vatandaşların menfaatlerini ihlal eden işlemlerde,

- STK'ların (dernek, vakıf, sendika) tüzel kişiliklerine veya üyelerine yönelik işlemlerde,

- Semt ya da belde sakinlerinin, oturdukları semt ya da beldeyi etkileyen işlemlerde,

- Alınan kararlara muhalif kanatta olan kişilerin, kolektif işlemlerde,

- Kamu kurumu niteliğindeki diğer meslek kuruluşlarının, kural olarak kuruluş yasalarında gösterilen amaçları doğrultusunda genel nitelikteki düzenleyici işlemlerde,

- Baroların, üyelerini veya genel insan haklarını ilgilendiren işlemlerde,

- Kiracının, oturduğu konut veya işyeri hakkında yıkım veya tahliye gibi işlemlerde,

sübjektif dava ehliyetinin bulunduğu, Danıştay kararları ile ortaya konmaktadır. Bunlar genel emsaller olarak değerlendirilmekle birlikte, Danıştay'ın benzer durumlarda somut olayda davacının sübjektif dava ehliyetinin dar yorumlanması neticesinde dava ehliyetinin olmadığından bahisle davanın ilk incelemeden reddedilmesi gerektiğine yönelik kararları da mevcuttur. Bu yöndeki emsal kararlar da bir sonraki başlıkta ele alınacaktır.

2. Sübjektif Dava Ehliyetinde Menfaat İhlalinde Kişisellik Faktörünün Dar Yorumlandığı Haller

Danıştay'ın iptal davalarında aradığı sübjektif ehliyet koşulu bakımından, kişisellik ilkesinin geniş yorumlanmasının, bu davaların hukuk devletinin sağlanması yönündeki mahiyeti

⁴² Atay, Ender Ethem. *İdari Yargılama Hukuku*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 183.

gereğince işlem nedeniyle menfaati doğrudan veya dolaylı olarak –bir şekilde- ihlal edilen herkesin dava açabilmesi eğiliminin bir sonucu olarak yorumlanmalıdır. Genel eğilim bu yönde olmakla birlikte, Danıştay’ın kimi zaman bu eğilimin kötüye kullanılmasının ve iptal davaları bakımından getirilen sübjektif ehliyet şartını anlamsızlaştırmasının önüne geçmek için genel eğilimin aksi yönde verdiği kararlar da mevcuttur. Dolayısıyla sübjektif dava ehliyetinde menfaat ihlali bakımından, kişisellik faktörünün dar yorumlandığı, başka bir ifadeyle “menfaatin kişiselliği” bakımından sınırların belirlendiği kararların da incelenmesi elzemdir.

Kişisel menfaat noktasında ehliyetin dar yorumlanmasına örnek kararlardan biri, Danıştay’ın 2004 yılında vermiş olduğu bir karardır. Kiracı olarak oturduğu taşınmazın restorasyonu için koruma kurulu tarafından verilen karara karşı iptal davası açan kişinin dava açma ehliyeti konusunda Danıştay, “... davacının, eski eseri korumaktan çok aleyhine açılmış olan tahliye davası sonucu tahliyesini önlemek ve 1981 yılından beri süregeldiği belirtilen kiracılık ilişkisini devam ettirmek amacıyla, mülkiyet bağı da bulunmayan taşınmaza yönelik olarak bu davayı açtığı kanaatine ulaşıldığından, söz konusu taşınmazın kiracısı olan davacının, asıl malik tarafından hazırlatılan ve koruma kurulunca da düzeltilerek uygun bulunan restorasyon projesinin iptalini isteme konusunda, meşru bir menfaatinin bulunmadığı gerekçesiyle davanın ehliyet yönünden reddine karar verilmesi gerekir...”⁴³ demek suretiyle; kural olarak menfaat şartını sağladığı kabul edilen “kiracılık” ilişkisinin her zaman için dava açma ehliyetine sebebiyet vermeyeceğine karar vermiştir⁴⁴. Ancak Danıştay’ın bu kararda kullandığı “... davacının, eski eseri korumaktan çok aleyhine açılmış olan tahliye davası sonucu tahliyesini önlemek ve 1981 yılından beri süregeldiği belirtilen kiracılık ilişkisini devam ettirmek amacı” ile hareket ettiği yorumu, deyim yerindeyse niyet okumak olup, kiracının bu sıfatı nedeniyle oturduğu binanın tahliyesini engellemek istemesi ve kiracılık ilişkisini devam ettirme amacını gütmesi hayatın olağan akışı içinde kiracı açısından makul bir istektir. Ayrıca yapılacak tahliye işlemi, kiracı üzerinde de doğrudan etki doğuran ve menfaatini etkileyen bir durum olduğundan, bu amaçla hareket etse dahi kiracının sübjektif ehliyetinin bulunmadığına kanaat getirmek hukuki açıdan sorunlu bir yaklaşımdır.

Danıştay’ın kiracılık ilişkisine dayanan durumlarda kiracının sübjektif dava ehliyetini dar yorumladığı bir başka karar da 2016 yılında 14. Daire tarafından karara bağlanmıştır⁴⁵. Davaya konu olayda, İstanbul ili Fatih ilçesinde bulunan bir taşınmaz üzerinde bulunan bağımsız bölümlerin kiracısı olan kişi tarafından, söz konusu yapının yıkılacak derecede tehlikeli yapı niteliğinde bulunduğu bahisle tahliye işleminin yapılacağı yolunda tesis olunan işlemin iptali istemiyle dava açılmış, davayı gören İstanbul 7. İdare Mahkemesi, davanın esasına girerek iptal kararı vermiş, bu karar davalı idare tarafından temyiz edilmiştir. Dosyayı temyiz mercii olarak inceleyen Danıştay 14. Dairesi, “işyerinin bulunduğu yerin tahliyesinin önlenmesi ve süregelen kiracılık ilişkisini devam ettirmek amacıyla tahliyeye ilişkin işlemin iptali istemiyle bu davayı açan

⁴³ Danıştay 6. Dairesi, E. 2003/1464, K. 2004/6125, KT. 30.11.2004.

⁴⁴ Danıştay’ın kira sözleşmesine dayalı olarak ortaya çıkan ilişkinin, yıkım işlemleri özelinde, başlangıçta iptal davalarında sübjektif ehliyet şartını sağlamadığı şeklinde yorumlandığı, 1980’li yılların başından itibaren ise kiracılık ilişkisinin menfaat ihlali bakımından geniş yorumlanmaya başladığı belirtilmiştir. Kira ilişkisinin sübjektif ehliyet bakımından yorumunun Danıştay kararlarına yansımaları ile ilgili bkz. Kaya Cemil. “Kiracıların Sübjektif Dava Ehliyeti Konusunda Danıştay Kararlarının Değerlendirilmesi”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 2011, C. 69, S. 1-2, s. 339, 340.

⁴⁵ Danıştay 14. Dairesi, E. 2014/3153, K. 2016/3966, KT. 16.05.2016.

ve taşınmazla mülkiyet bağı bulunmayan davacının, asıl malik tarafından iptali istenilmeyen işlemin iptalini isteme konusunda kiracı sıfatıyla meşru bir menfaatinin bulunmadığı” gerekçesiyle, davanın ehliyet yönünden reddi gerekirken işin esasına girerek davayı reddeden yerel mahkeme kararını bozmuştur. Başka bir ifadeyle Danıştay, bu davada kiracılık ilişkisinin iptal davası açısından sübjektif ehliyeti taşımadığına hükmetmiştir. Danıştay dairesinin bu kararının, hukuken sorunlu olduğu düşünülmektedir. Zira oy çokluğu ile alınan bu kararın karşı oy gerekçesinde de belirtildiği üzere, dava konusu işlemin icra edilmesi durumunda, bu yapıda kiracı olarak faaliyette bulunan davacı şirketin olumsuz etkileneceği açıktır. Bir başka ifadeyle yapının yıkılması durumunda mülk sahibi kadar kiracının da bu işlem nedeniyle menfaatinin ihlal edileceği gerçeği karşısında, kiracının sübjektif ehliyetinin bulunmadığı yorumu, kanaatimizce hatalı bir yorum olmuştur. Gerek bu kararda gerekse bir üst paragrafta verilen örnek kararda Danıştay’ın farklı dairelerinin, sübjektif dava ehliyetinin varlığının ancak mülkiyet hakkına dayanan durumlarda, başka bir deyişle doğrudan malik tarafından açılan davalarda söz konusu olabileceğini kabul ettikleri görülmektedir. Ancak çalışmanın daha önceki kısımlarında da örnek kararlarla ortaya konulduğu üzere iptal davalarının amaçlarından birinin idarenin hukuka uygun hareket etmesini ve dolayısıyla hukuk devleti ilkesinin tesisini sağlamak olduğu dikkate alındığında, sübjektif dava ehliyetini mülkiyet ilişkisi ile sınırlı tutarak sadece malike tanımak genel uygulamaya da iptal davalarında ehliyet bakımından kabul gören genel ilkelere de ters düşmektedir.

Yine Danıştay’ın, kural olarak kabul ettiği baroların insan haklarını ilgilendiren genel konularda sübjektif dava ehliyetine sahip olduğu görüşünün aksine verdiği kararlar da mevcuttur. Zira Danıştay, İlaç ve Eczacılık Genel Müdürlüğü’nün, Kemoterapotik İlaçların Endikasyon Dışı Kullanımına İlişkin 2007/29 sayılı Genelgesi ile bu Genelgede değişiklik yapan 2007/36 sayılı Genelgenin iptali için açılan davada bir baronun açtığı davada ehliyetle ilgili olarak; “*Avukatlık Kanunu’nun 76. maddesinde sayılan baroların görevleri göz önünde bulundurulduğunda; dava konusu Yönetmelik, doğrudan davacı Baronun tüzel kişiliğinin hak ve menfaatlerini etkilemediği gibi, anılan yasa maddesinin de davacıya hukuken böyle bir hak tanımayacağı açık olduğundan; dava konusu düzenleme ile ...’nın menfaat ilişkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.*” değerlendirmesinde bulunarak, kanunun verdiği bu yetkinin, ehliyet yönünden bu denli geniş yorumlanmaması gerektiğini belirtilmiştir⁴⁶. Her ne kadar Danıştay’ın genel eğilimi, Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları’nın sübjektif ehliyetinin, ilgili kamu tüzel kişiliğinin bizzat kurumsal kimliğinin veya üyelerinin hak ve menfaatleri ile ilişkili durumlarda tanınması ise de Barolar bakımından sübjektif ehliyet şartının daha da geniş yorumlanması gerekliliği karşısında bu yaklaşımın mahkemeye erişim hakkına ve dolayısıyla hukuk devleti ilkesine hanel getireceği düşünülmektedir.

Danıştay’ın kural olarak sübjektif dava ehliyetine sahip olduğu yönünde kararlar verdiği kişilerden biri olan dernek tüzel kişiliğine tanınan bu hak, yine diğerlerinde olduğu gibi somut olayın koşullarına göre gözden geçirilmeye muhtaçtır. Nitekim Danıştay’ın aksi yönde vermiş olduğu kararlar da mevcuttur. Örneğin Danıştay 8. Dairesi, 2013 yılında verdiği bir kararda genel içtihadının aksi yönde bir karar verirken, esasen bu kararında, derneklerin iptal davasındaki sübjektif ehliyetinin ne olduğunu da ifade etmiştir. Söz konusu dava Türkiye Solunum

⁴⁶ Danıştay 15. Dairesi, E. 2015/4947, K. 2015/5478, KT. 29.09.2015.

Araştırmaları Derneği ve Türk Toraks Derneği tarafından birlikte açılmıştır. Davacılar, Tıpta Uzmanlık Kurulunun, tıpta uzmanlık dallarının rotasyonlarını ve bu rotasyonların sürelerini belirleyen kararın "Göğüs Hastalıkları" uzmanlık dalına ilişkin kısmının ve bu düzenlemenin dayanağı olan 18.07.2009 tarih ve 27292 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, Tıpta ve Dış Hekimliğinde Uzmanlık Eğitimi Yönetmeliğinin Ek-1 sayılı çizelgesinin 18. satırında yer alan Göğüs Hastalıkları uzmanlık ana dalının eğitim süresini 4 yıl olarak belirleyen düzenlemenin; Göğüs Hastalıkları uzmanlık ana dalı için belirlenen eğitim süresi ve rotasyonların bilimsel gereklilikler ve eğitim ilkeleri ile bağdaşmadığını ileri sürmüş ve bu düzenlemeye dava açmışlardır. Ancak Danıştay, ilgili derneğin tüzüğünde inceleme yapmış ve dava açma ehliyetlerinin olup olmadığını, bu tüzük hükümleri üzerinden karara bağlamıştır. Yapılan incelemede, tüzük maddelerinde üyelerinin haklarını korumak için dava açabileceklerine yönelik açık bir ifade bulunmamasından yola çıkarak; "... derneklerin yargı mercileri önünde dava açabilmeleri, tüzüklerinde 'üyelerinin haklarını korumak için dava açabileceklerine' ya da 'üyelerinin hak ve menfaatlerini koruma' ifadelerinden birinin yer almasına bağlıdır." gerekçesiyle her iki derneğin de sübjektif dava ehliyetlerinin bulunmadığı gerekçesiyle davanın reddine karar vermiştir⁴⁷.

Danıştay dernek tüzel kişiliklerinin, üyeleri adına dava açabilmelerinin mümkün olup olmadığına ilişkin tartışmalara değinen bir başka kararı da İmar Bankası mağdurlarının bir araya gelerek kurdukları derneğin açtığı davaya ilişkindir. Davaya konu işlem, bir düzenleyici işlem olan ve 3.1.2004 günlü, 25335 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Bankalar Kanununun 14. maddesinin 3. fıkrası uyarınca yürürlüğe giren "Bankacılık İşlemleri Yapma ve Mevduat Kabul Etme İzni Kaldırılan T.İmar Bankası T.A.Ş. Nezdinde Bulunan Tasarruf, Ticari Kuruluşlar ve Diğer Kuruluşlar Mevduatının Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunca Ödenmesine İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Karar"ın iptali istemiyle ilk derece mahkemesi sıfatıyla Danıştay'da açılmıştır. Davaya bakan Danıştay 10. dairesi, Dernek tarafından açılan davayı "Derneğin Tüzüğü'nün 4. maddesinin (i) fıkrasında; 'İmar Bankası mağdurlarını biraraya toplamak, birlik ve beraberliği sağlamak, İmar Bankası mağdurlarının hak ve hukuklarını korumak, açılan ve açılacak olan mahkemelere öncülük etmek, davaları takip etmek, gerektiğinde avukat tutmak, mağdurların paralarının alınabilmesi için her türlü kurum ve kuruluşlarla görüşmeler yapmak, Bakanlık veya yetkilileri ile, derneği temsilen yönetim olarak görüşmek ve sorunların çözümü için gerekli projeler hazırlayarak uygulamak' hususlarının derneğin faaliyet konuları olarak sayıldığı" ve "...davacı Derneğin Tüzüğü'nde, derneğe banka mağdurları adına dava açma hakkının değil, açılmış ve açılacak olan davaların takibine yardım etmek görevinin verildiği" gerekçesiyle, davacı derneğin sübjektif ehliyet koşulunu taşımadığına karar vermiş, kararın dernek tarafından temyiz edilmesi üzerine Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu (İDDK), Danıştay 10. Dairesi kararını hukuka uygun bularak temyiz istemini reddetmiştir⁴⁸.

Danıştay, gerek bir üstteki kararında gerekse bu kararında, esas itibarıyla sübjektif ehliyet koşulu bakımından yeterli kabul ettiği derneklerin üyeleri hakkında dava açılma hakkını dar yorumlayarak, derneğin sübjektif ehliyet koşulunu sağladığının kabulünün, ancak dernek tüzüğünde dernek üyeleri adına dava açma hakkının açıkça belirtilmiş olması halinde mümkün

⁴⁷ Danıştay 8. Dairesi, E. 2010/7144, K. 2013/6893, KT. 03.10.2013.

⁴⁸ Danıştay İDDK, E. 2005/2008, K. 2005/2297, KT. 06.10.2005.

olabileceğine karar vermiştir. Bu iki karar, derneklerin hususi amaçlarının üyelerinin menfaatlerini korumak olması karşısında dava açma ehliyetini keyfi bir şekilde daraltan bir yaklaşım olması nedeniyle kanımızca eleştiriye muhtaçtır.

SONUÇ

İdari davaları açabilmek için, medeni hukuktaki taraf ve dava ehliyetlerine sahip olmanın yanında buna ek olarak açılan davanın niteliğine göre; iptal davalarında “işlem nedeniyle kişisel, meşru ve güncel bir menfaati ihlal edilmiş olmak” şartı aranmaktadır.

İptal davalarında menfaat ihlali şartının, “kişisellik ögesi bakımından” somut olayın özelliklerine göre kimi zaman geniş anlamda yorumlanarak işlemde bir şekilde etkilendiği hususunda mahkemeyi ikna edebilen kişinin açtığı iptal davası, ehliyet bakımından sorun oluşturmazken, benzer durumlarda somut olaydaki faktörlerin değişmesi nedeniyle kişiseliliğin dar yorumlandığı görülebilmektedir. Zira çalışmada ayrıntılarıyla incelenen Nazım Hikmet RAN’ın vatandaşlıktan çıkartılması işlemi için açılan davada ve Süleymaniye Camii’nde defin işlemine onay veren Bakanlar Kurulu kararının iptali için açılan davalarda olduğu gibi sadece vatandaş olmak bile menfaat ihlali bakımından yeterli sayılırken, kimi zaman da derneğin tüzüğünde üyeleri adına dava açma veya hukuki yardımda bulunma yazmadığı gerekçesiyle sübjektif dava ehliyetinin bulunmadığı yönünde ehliyet şartını son derece daraltıcı ve mahkemeye erişim hakkının ihlal edilmesine neden olacak kararlar verilebilmektedir.

İptal davalarının nihai amacının, idareyi hukuka uygun davranmaya zorlamak ve bu yolla hukuk devletini tesis etmek olduğu bilindiğine göre, “kişisellik” ögesinin geniş yorumlanması, bu ilkenin tesisi bakımından daha önemli görülmektedir. Diğer yandan, idari işlemde doğrudan etkilenen ve idarenin haksız işlemine doğrudan maruz kalıp, yaşadığı travmanın etkisiyle dava açmaktan çekinen kişilerin dışındaki gerçek ve tüzel kişilerin de idareyi hukuka uygun davranmaya zorlayabilmesi bakımından son derece değerlidir.

Kanun lafzı göz önünde bulundurulduğunda, İYUK m.2’de iptal davası için ehliyet şartı olarak sadece “menfaatin ihlal edilmiş olması” şartı getirilmiştir. Bu menfaat ihlalinin dava açabilmek için “kişisel”, “güncel” ve “meşru” olması gerektiği ise Danıştay içtihatları ile şekillenmiştir. Dolayısıyla kanun lafzından hareket edildiğinde, yapılan idari işlem nedeniyle menfaati doğrudan veya dolaylı olarak ihlal edilen herkes, sadece menfaatinin ihlal edildiği hususunda idari yargı organını ikna edebildiği müddetçe iptal davası açabilmek için ehliyet şartını sağlamış bulunmaktadır. Danıştay’ın “menfaat ihlali” şartını geniş yorumlamasının esas nedeninin bu olduğu düşünülmektedir. Zira aynı maddede tam yargı davası açabilmek için “kişisel hakların doğrudan muhtel olması” şartının aranması, iptal davalarında menfaat bakımından “doğrudanlık” veya “kişisellik” hususunun tam yargı davalarındaki kadar katı uygulanmaması gerektiğini göstermektedir.

Bununla birlikte, idari yargılama usulünde dava açabilmek için medeni usul hukukunda olmayan ek ehliyet şartlarının konulması, mahkemeler önünde “davacı” sıfatıyla temsil edilmek için belli ek şartların arandığını göstermektedir. Danıştay’ın iptal davaları için geliştirdiği “kişisellik” kriterinin de bu amaçla getirildiği ve isteyen herkesin herhangi bir konuda keyfi şekilde idari yargı organları önüne gelmesinin önüne geçmeyi amaçladığı düşünülmektedir.

Dolayısıyla idari yargı organlarının, önlerine gelen iptal davalarında ilk inceleme hususlarından “sübjektif ehliyet” şartını, hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak mümkün olduğunca geniş yorumlaması elzem iken, mahkemeye erişim hakkının kötüye kullanılması ve yargı organlarının iş yükünün gereksiz yere artmasının önüne geçmek amacıyla, “kişisel menfaat” şartının sınırını da “*bu ilkeye zarar vermeyecek şekilde*” belirlemesi, bu şekilde bir denge oluşturması gerekmektedir.

Diğer yandan, Danıştay’ın farklı dairelerinin veya İDDK.’nin değişik zamanlarda benzer konularda sübjektif dava ehliyetinin bulunup bulunmadığı hususunda farklı kararları bulunduğundan, bu durum sübjektif dava ehliyetinin hangi durumlarda kabul edileceği konusunda kafa karışıklığına sebebiyet vermektedir. Örneğin, kiracılık ilişkisinin sübjektif dava ehliyeti sağladığına dair Danıştay kararları mevcut olduğu gibi, neredeyse aynı konuya ilişkin bazı kararlarda sübjektif dava ehliyetinin sadece malike tanındığı ve kiracılar için dava açma ehliyetinin kabul edilemeyeceği yönünde kararlar da mevcuttur. Bunun gibi hususlarda sübjektif ehliyet kriterinin net çizgilerle belirlenmesi ve çelişkilerin ortadan kaldırılması için, Danıştay Kanunu’nun 39. maddesinin işletilmesi ve İçtihatları Birleştirme Kurulu’nun toplanarak sübjektif ehliyet hususunda çeşitli durumlar için karar vermesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Altundiş, Mehmet. “İdari Yargıda Dava Açma Ehliyeti”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2007, S. 69.
- Atalı, Murat / Ermenek, İbrahim. *Medeni Usul Hukuku*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020.
- Atay, Ender Ethem. *İdari Yargılama Hukuku*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020.
- Atıcı, Cansu. *Medeni Usul Hukukunda Dava Ehliyeti*, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.
- Bağrıaçık, Ahmet. “Danıştay Kararları Işığında İdari Yargıda Menfaat İhlali”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2016, C. 7, S. 2
- Burtan, Çağlar Burak. *İdari Yargıda Ehliyet ve Husumet*, 1. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2019.
- Coşkun, Şenol. “İdari Yargıda Ehliyet”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul, 2009.
- Coşkun, Şenol. “İptal Davalarında Menfaat İhlali Koşulu (Danıştay ve AYİM Kararları Işığında)”, *Terazi Hukuk Dergisi*, C. 5, S. 46.
- Çağlayan, Ramazan. *İdari Yargılama Hukuku*, 12. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2020
- Duran, Lütfü. “İdari Yargı Adlileşti”, *İdare Hukuku İlimleri Dergisi*, 1982, C. 3, S. 1-3
- Epözdemir, Rezzan. *Taraf Ehliyeti*, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2017.
- Erdem, Jülide Gül. “İptal Davasında Menfaat İhlali Koşulu”, *Memleket, Siyaset, Yönetim Dergisi*, 2017, C. 12, S. 27.
- Erdinç, Burcu. “İptal Davasında Menfaat İhlali Koşulu ve Menfaat Kavramının Yorumlanması”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2021, C.29, S.2,
- Gökalp Alica, Süheyla Suzan. “Çevrenin Korunmasına İlişkin İptal Davalarında Kişisel Menfaat Kavramı”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2018, S. 139.
- Kalabalık Halil. *İdari Yargılama Usulü Hukuku*, 15. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.

Kaplan, Gürsel. “Danıştay Kararları ve İlgili Özel Düzenlemeler Çerçevesinde İdari Yargıda Ehliyet ve Husumet”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2011, C. 69, S. 1-2.

Karahanogulları Onur. “Birel İşlemlere Karşı Açılan İptal Davalarında İlgi Bağı Sorunu”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2007, C. 62, S. 3.

Kaya Cemil. “Kiracıların Sübjektif Dava Ehliyeti Konusunda Danıştay Kararlarının Değerlendirilmesi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2011, C. 69, S. 1-2.

Kaya, Cemil. “İptal Davalarında (Kişisel) Menfaat İhlalinin Genişlemesi: İktisadi Rekabet”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2008, C. 66, S. 2.

Özder, A. Deniz. *659 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname Kapsamında İdari Uyuşmazlıkların Sulh Yoluyla Çözümü*, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020.

Sarıca, Ragıp. *İdari Kaza C.1*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Kenan Matbaası, İstanbul, 1949.

Türk Hukuk Lügatı, 3. Baskı, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1991.

Ulusoy, Ali D. *Yeni Türk İdare Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.

Umar, Bilge. “Medeni Usul Hukukunda Davanın Dinlenme Şartı Olarak Ehliyet”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 29, S. 3.

Yücesoy, Ayşe Aslı. *İdari Yargılama Hukukunda İptal Davalarında Menfaat*, 1. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2016.